

Українська мова.

Урок № 36.

Тема: Числівник. Складні випадки узгодження й відмінювання числівника.

Мета: (формування компетентностей): *предметні*: поглиблення та закріплення знань і умінь з теми уроку; *ключові*: уміння встановлювати взаємозв'язки в мові; *інформаційні*: уміння уточнювати інформацію; *комунікативні*: формування навичок дотримуватись нормативності в мовленні; *загальнокультурні*: розвиток інтересу до навколишнього світу.

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів: - знаннева складова: учень обирає нормативні варіанти вживання слів та обґрунтовує зроблений вибір; - діяльнісна складова: організовує свою діяльність (мотивує, ставить цілі, планує, прогнозує, контролює, здійснює рефлексію, коригує); організовує й планує навчальне співробітництво з учителем та однокласниками; дотримується лексичної норми в усних і писемних висловленнях; - ціннісна складова: виявляє в текстах та обґрунтовує особистісні й загальнолюдські цінності; висловлює власне розуміння цінностей; висловлює критичне ставлення до опрацьованого дидактичного матеріалу; відчуває відповідальність за власний рівень мовленнєвої культури, зокрема, за додержанням морфологічних норм в усному й писемному мовленні.

Тип уроку: закріплення і поглиблення знань, умінь і навичок.

Обладнання: дидактичний матеріал.

Перебіг уроку

I. Організаційний момент.

II. Мотивація пізнавальної діяльності учнів.

Повідомлення теми, мети, завдань уроку.

III. Актуалізація опорних знань учнів.

Повторення

- Що називається числівником? Наприклад...
- Як змінюються числівники? Наприклад...

Визначте, якою частиною мови є запропоновані слова. Як їх розрізнати?

Стотисячний, п'ятиденний, п'ятірка, сімнадцятирічний, столітній, одиниця, семитижневий.

Загадки

- Відгадайте загадки. Яка частина мови в них переважає? Запишіть кілька загадок на вибір. Визначте відмінок числівників.

1. Дванадцять орлів, п'ятдесят дві голки, триста шістдесят п'ять шпаків в одне гніздо залізли (місяці, тижні, дні року, рік). 2. Двоє рідних дітей межа переділила (очі). 3. Два брати рідні: одного всі бачать, але не чують, другого всякий чує, але не бачить (блискавка і грім). 4. Один лле, другий п'є, третій

росте (дощ, сонце, трава). 5. Сто один брат, усі в один ряд разом зв'язані стоять (паркан). 6. У двох матерів по п'ять синів, одне ім'я у всіх (руки і пальці). 7. П'ять, п'ятнадцять, без двох двадцять, сорок чотири, три і п'ятнадцять (сто).

IV. Засвоєння нового матеріалу

У складених порядкових числівниках відмінюється тільки останнє слово.

Знайдіть помилки в тексті рекламних слоганів

- *Уперше з тисячу дев'ятсот дев'яносто дев'ятого року!*

- *Знижки в мережі продажу побутової техніки до семи десяти відсотків.*

Фразеологічна хвилинка. Упишіть у фразеологізми потрібні числівники.

Поясніть значення фразеологізмів.

За ... зайцями, ... п'ятниця на тиждень, ... вода на киселі, до ... півнів, ... чоботи пара, як ... краплі води, як свої ... пальців.

Теоретичний матеріал

Серед кількісних числівників найменшу групу складають збірні. Однак в українській мові вони мають деякі особливості сполучуваності з іменниками.

До збірних числівників належать такі слова: двоє (двійко), троє (трійко), четверо (четвірко), п'ятеро (п'ятірко), шестеро, семеро, восьмеро, дев'ятеро, десятеро, одинадцятро, дванадцятро, тринадцятро, чотирнадцятро, п'ятнадцятро, шістнадцятро, сімнадцятро, вісімнадцятро, дев'ятнадцятро, двадцятро, тридцятро.

Крім цих числівників, до збірних можна віднести числівники обоє, обидва, обидві.

Збірні числівники не можуть бути компонентом складених кількісних числівників. Таким чином, сполучення типу сто дванадцятро тощо не є нормативними в українській мові.

Іноді збірні числівники утворюються за допомогою суфіксів -к(о)-, -єчк(о)- (двійко, двоєчко, трійко, троєчко та ін.). Збірні числівники обидва, обидві, обоє при відмінюванні мають форми числівника оба, який зберігся тільки в діалектах. Уживання збірних числівників у сучасній українській літературній мові обмежене розмовним та художнім стилями.

Не рекомендується поєднувати збірні числівники з іменниками жіночого роду та іменниками, що є назвами посад і звань (консул, генерал, майор, президент тощо).

Тільки збірні числівники поєднуються з такими групами слів: 1) з неживими іменниками, які не мають форми однини: двоє ножиць, п'ятеро саней;

- 2) з іменниками, що позначають парні предмети: двоє панчох, троє чобіт. Паралельні поєднання цих слів з числівниками два, три і т.п. вказують на іншу кількість предметів: двоє панчіх — це дві пари панчіх, а два панчохи — це два окремих предмети;
- 3) з особовими займенниками: «Нас залишалося тільки троє»;
- 4) при вживанні числівника в ролі підмета: «Семеро одного не чекають»;
- 5) з іменниками діти, хлопці: «У мене двоє дітей» (3 підручника).

V. ПІДСУМОК УРОКУ

Рефлексія

- Що нового про числівник ви дізналися на уроці?
- Що викликало труднощі?
- На які розряди за значенням діляться числівники?
- Які існують групи числівників за будовою? Приклади.
- Як змінюються кількісні й порядкові числівники? Приклади.

Пам'ятка

Збірні числівники можуть уживатися з іменниками:

- 1) назвами осіб чоловічої статі: троє сусідів;
- 2) середнього роду: четверо малят;
- 3) із займенниками ми, ви, вони: нас було п'ятеро;
- 4) назвами парних предметів: двоє саней;
- 5) збірні числівники не сполучаються з іменниками жіночого роду.

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ. 1. Повторіть теоретичні матеріали.

2. Запишіть цифри словами — кількісними і (де потрібно) збірними числівниками; поставте в потрібній відмінковій формі іменники, розкриваючи дужки: 2 (*день, кімната, вікно, ножиці*); 3 (*звук, троянда, двері, село*), 10 (*дзвінок, жінка, ложка, сани*), 12 (*ріка, маля, калина, граблі*).

Додатковий матеріал

Кількісні числівники змінюються за відмінками, а **порядкові** за відмінками, родами й числами.

У системі кількісних числівників можна виділити групу числівників, що мають особливі форми тільки називного — знахідного відмінків: збірні, деякі неозначено-кількісні (*багато, небагато, мало, чимало, немало*) та окремі дробові числівники (*півтора, півтори, півтораста*). У інших відмінках числівники *півтора, півтори, півтораста* не змінюються; переходять на систему відмінювання власне кількісних числівників усі збірні числівники, крім *обоє*.

Власне кількісні числівники і дробові числівники та деякі неозначено-кількісні (*кільканадцять, стонадцять, кількадесят, кількасот*) виступають у формах усіх відмінків. Можна виділити кілька типів відмінювання їх.

1. Числівники **один, одна, одно** (одне) відмінюються як займенники **той, та, те**. У непрямих відмінках їхні закінчення збігаються із закінченнями прикметників твердої групи (крім родового й орудного відмінків жіночого роду): одного, одних.

2. Числівники **два, три, чотири** в непрямих відмінках мають однакові закінчення (крім знахідного й орудного): двом, трьом.

3. Числівники від **п'яти до тридцяти**, а також від **п'ятдесяти до вісімдесяти** та **кільканадцять, стонадцять, кількадесят** становлять один тип відмінювання. У складних числівниках змінюється тільки друга частина: одинадцятьма, п'ятдесятюх.

4. Числівники **сорок, дев'яносто, сто** в непрямих відмінках мають флексію -а: (на) сорока, ста одному, дев'яноста трьох.

5. Складні назви **сотень двісті, триста... дев'ятсот** змінюються в обох частинах: двомстам, чотирмастами.

6. Числівники **тисяча, мільйон, мільярд, нуль** відмінюються як іменники в однині: тисяча — за системою відмінювання іменників I відміни мішаної групи; мільйон, мільярд — як іменники II відміни твердої групи; нуль — як іменники II відміни м'якої групи.

7. **Дробові** числівники відмінюються в обох частинах; чисельникове слово змінюється як кількісний числівник, а знаменникове — як порядковий номер: одна друга, одної другої, одній другій, одну другу, однією (одною) другою, (на) одній другій. Керований іменник при цьому не змінюється: дві треті гектара, двом тре тім гектара, двох третіх гектара, дві треті гектара, двома третіми гектара, (на) двох третіх гектара.

8. З усіх **збірних** числівників повну систему відмінкових форм має слово **обоє**, що змінюється як числівник два: обоє, обох, обом, обох і обоє, обома, (на) обох.

За цим же типом відмінюються **неозначено-кількісні** числівники *кілька, декілька і багато, небагато*, якщо вони поєднуються з іменниками, які означають конкретні предмети, що підлягають лічбі: багато днів, багатьох днів, багатьом дням, багато днів, багатьма днями, (по) багатьох днях.

У **складених кількісних числівниках** відмінюється **кожне слово**: сто п'ятдесят вісім, ста п'ятдесяти восьми (вісьмох), ста п'ятдесяти восьми (вісьмом) і т. д.

Порядкові числівники відмінюються за відмінками, родами і числами. Числівник третій відмінюється, як прикметник м'якої групи, усі інші порядкові числівники відмінюються, як прикметники твердої групи.

У складених порядкових числівниках відмінюється тільки останнє слово: двісті п'ятдесят сьомий.

У назвах дати іменник при числівнику ставиться в родовому відмінку: сьомого січня, перед двадцять другим лютого (За М. Плющ).